

Asia: VN/1347/2021

Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oulun käräjäoikeus yhtyy siihen oikeuskirjallisuudessa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan oikeudenkäyntikulujen määrän kasvu riita-asioissa uhkaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaista access to court -perusoikeutta sekä Suomen perustuslain 21 §:ssä säädettyä oikeutta saada asiansa ratkaistuksi tuomioistuimessa.

Tilanteeseen on pyritty reagoimaan erilaisilla tuomioistuinten käytäntöjä koskevilla laatuhankeilla, kuten esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten Laatuhankeiden työryhmä-raportteja XIV (s 57-109). Asiantilan korjaaminen kuitenkin edellyttää lainsäädäntötoimia.

Tehokas ratkaisu jakautuu kahteen kysymykseen: aiheutuvien kulujen vähentämiseen ja aiheutuneiden kulujen jakamiseen.

Seuraavaksi käydään läpi arviomuistiossa esitetyt keinot:

Keino 1: Oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien kelpoisuusvaatimusten alentaminen

Käräjäoikeus vastustaa tätä keinoa.

Kelpoisuusvaatimuksia ei tule alentaa. Nykyisellään vaatimukset ovat jo varsin matalalla tasolla. Asiamiehen puutteellinen pätevyys voi aiheuttaa turhaa työtä omalla ja vastapuolella ja siten lisätä

kulujen määrää, kuten nykyisiä kelpoisuusvaatimuksia säädettäessä jo on todettu (HE 318/2010 vp s. 16). Kokemus ennen nykyisten kelpoisuusvaatimusten säätämistä osoitti vakuuttavasti, että muun alan lakimies, jolla ei ole aikaisempaa kokemusta asiamiestoiminnasta ei pysty päämiehensä oikeusturvaa vaarantamatta ajamaan laajaa riita-asiaa käräjäoikeudessa.

Yleensäkin normaalit hintakilpailujärjestelmät eivät asianajopalveluiden luonteen vuoksi sovellu asiamiespalkkioihin, koska yksityishenkilön toimeksiannot ovat kertaluonteisia eikä päämiehellä ole välttämättä kykyä arvioida etukäteen palvelun laatua. Otettaessa asiamiestä tuollaiseen ainutkertaiseen asiaan on rationaalista valita parhaana pitämänsä asiamies kenties korkeammalla palkkiolla kuin vähemmän pätevä asiamies edullisemmalla hinnalla. Siinä suhteessa asiamies-ala rinnastuu yksityisiin lääkärinpalveluihin.

Toisaalta potentiaalisten asiamiesten hallitsematon kasvu voi johtaa sellaiseenkin ansaintalogiikkaan, että harventuneesta yksittäisestä toimeksiannosta saatava tulo pyritään maksimoi-maan tavalla, joka aiheuttaa tarpeettomia kuluja.

On myös huomattava, että vähemmän pätevä asiamies voi tarvita saman työn tekemiseen enemmän laskutettavia tunteja ja aiheuttaa enemmän tuomioistuimen valmistelutoimia kuten tarkentavia lausumia, jolloin halvemman veloituksen hyödyt katoavat lisääntyneinä työtunteina.

Keino 2: Juristien koulutusmäärien lisääminen

Käräjäoikeus vastustaa tätä keinoa.

Koska lakimiehet sijoittuvat hyvin monenlaisiin työtehtäviin, koulutusmäärien lisääminen ei ole tehokas eikä muutoinkaan suotava keino nyt ratkaistavana olevaan kysymykseen.

Keino 3: Oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen

Käräjäoikeus kannattaa varauksellisesti keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä.

Asiamiehen velvollisuus aina esittää arvio omista kuluista ja liittyy se haastehakemukseen voisi lisätä päämiehen kykyä ennakoida oikeudenkäyntikuluriskin määrää ja arvioida sitä, miten hän haluaa asiaansa ajettavan sekä tekisi helpommaksi asianajopalveluiden tarjoajien keskinäisen vertailun.

Toisaalta kulujen ennakoiminen on vaikeaa jo senkin vuoksi, että kulujen määrä on vahvasti sidoksissa myös vastapuolen toimintaan. Arvio ei voi tehokkaasti estää oikeudenkäyntikuluja nousemasta arvioitua korkeammiksi.

Keino 4: Hinnoittelun läpinäkyvyyden lisääminen

Käräjäoikeus kannattaa sinänsä keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä.

Hinnoittelun läpinäkyvyyden lisääminen voi auttaa kustannustietoisemmän päätöksen tekemis-tä. Sen merkityksestä asiamiehen valinnassa viitataan edellä keinon 1 kohdalla lausuttuun.

Tosiasiallisesti tuntiveloitukset ovat käytännössä samat tavanomaisia oikeudenkäyntitoimeksi-antoja samalla alueella hoitavien asiamiesten kesken ja asiamiehet monesti ilmoittavat hintansa esimerkiksi verkkosivuillaan. Siten pelkkä hinnoittelun läpinäkyvyyden pakolliseksi säätäminen ei siten tuo muutosta nykytilaan tai luo itsessään painetta hintojen laskemiselle.

Keino 5: Asianajopalveluiden vapauttaminen arvonlisäverosta

Käräjäoikeus suhtautuu varauksellisesti tämän keinoon käyttämiseen. Asiamiespalkkioiden vapauttaminen alentaisi oikeudenkäyntikuluja arvonlisäveron määrällä. On kuitenkin kyseenalaista, onko vapauttamista mahdollista ja perustelua asianajopalvelujen osalta tehdä. On myös kyseenalaista, miten tarkoituksenmukaista pitkällä tähtäimellä on laskea hintoja kertaluonteisesti arvonlisäverokannan määrän verran, kun tosiasiallinen palvelun hinta pysyy samana eikä estettä sen nostamiselle ole. Tätä on myös kokeiltu eräillä muilla elinkeinon aloilla, eikä se ole johtanut pysyvään hintojen laskuun.

Keino 6: Oikeudenkäyntimaksun alentaminen

Käräjäoikeus vastustaa tätä keinoa.

Oikeudenkäyntimaksulla on riita-asian kokonaiskuluissa vain marginaalinen merkitys. Lisäksi tulee muistaa, että oikeudenkäyntimaksuja on vasta muutama vuosi sitten nostettu vastaamaan hieman paremmin tuomioistuintoiminnan kustannuksia.

Keino 7: Asianajopalkkioiden hintasääntely

Käräjäoikeus kannattaa tietyin varauksin keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä.

Saksalaistyylinen hintasääntely olisi epäilemättä kaikkein tehokkain keino alentaa sekä pää-miehen omia että välillisesti vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määriä. Ainakin yksityishenkilöiden osalta sen käyttöä puoltaisi vahvasti tämän puutteellinen kyky arvioida palvelun laadun ja hinnan suhdetta sekä ylipäänsä asiamiestoiminnan muusta kulutuskysynnästä poikkeava kustannuslogiikka.

Toisaalta siinä puututaan siinä määrin syvälle asiamiehen ja tämän päämiehen väliseen luottamussuhteeseen sekä sopimusvapauteen, omaisuudensuojaan ja elinkeinovapauteen, että käräjäoikeus suhtautuu siihen keinona varsin varauksellisesti. Lisäksi on huomattava, että sääntely ei välttämättä voisi koskea ainakaan yhtiöitä ja muita oikeushenkilöitä, joten hintasääntely ei sellaisenaan vaikuta yksityishenkilön ja oikeushenkilön välisessä oikeudenkäynnissä vastapuolen kulujen korvausvelvollisuuteen. Lisäksi olisi vaarana, että tuollainen sääntely johtaisi tuollaisten asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden vähentymiseen, kun oikeushenkilön asia-mies voisi käyttää oikeudenkäyntiin yksityishenkilön asiamiestä suuremman palkkion mahdollis-tamaa suurempaa, ja siten ehkä myös laadukkaampaa työmäärää.

Jo tässä vaiheessa käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että edellä lausutut varaukset eivät koske keinona 16 mainittua vastapuolen korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättämistä. Sellainen sääntely voisi ainakin yksityishenkilöiden osalta vaikuttaa välillisesti myös tämän omien oikeudenkäyntikulujen määrään.

Keino 8: Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen

Käräjäoikeus kannattaa tämän keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä. Vaikka nyt voimassa oleva lainsäädäntö antaa puheenjohtajalle välineitä oikeudenkäynnin (kustannus)tehokkaaseen johtamiseen, oikeudenkäymiskaaren ”määräaikaishuolto” olisi paikallaan.

Muun muassa asian vireilletuloon, todisteluun ja asiantuntijoiden käyttöön ja todistelun rajaamismahdollisuuksiin liittyy seikkoja, joiden jatkoselvittäminen olisi perusteltua.

Lisäksi uuden tekniikan mukanaan tuomat mahdollisuudet menettelyn kehittämiseen ja sujuvoittamiseen sekä siten kustannusten vähentämiseen tulisi arvioida ja hyödyntää. Tässä viitataan mm. uusiin asianhallintajärjestelmiin (AIPA), etäosallistumiseen ja -kuulemiseen ja henkilötodistelun digitaaliseen tallentamiseen.

Keino 9: Preklusiosääntelyn lieventäminen

Käräjäoikeus vastustaa tätä keinoa.

Preklusiosääntelyn lieventäminen avaisi mahdollisuuden oikeudenkäyntien pitkittymiseen taktikoimisen lisääntymisen vuoksi ja sitä kautta oikeudenkäyntikulujen nousuun.

Keino 10: Asian ratkaiseminen pääkäsittelyä toimittamatta

Käräjäoikeus vastustaa tätä keinoa.

Itsestään selvää on, että vaativia juttuja ei voida ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta eikä tuomioistuinharjoittelua suorittavan käräjänotaarin toimesta: sen rajat ilmenevät korkeimman oikeuden 2017:77. Myös pienemmissä jutuissa suomalainen asianajokulttuuri painottuu henkilönäyttöön eikä puhtaaseen oikeuskysymykseen tai ainoastaan kirjalliseen aineistoon perustuvia riita-juttuja juurikaan ole. Lisäksi käytännön kokemus on osoittanut, että jutun saattaminen perusfaktoiltaan sellaiseen tilaan, ettei sen ratkaiseminen edellytä pääkäsittelyn toimittamista, vaatii tuomioistuimelta suhteettoman paljon työtä verrattuna lyhyeen istuntoon.

Keino 11: Oikeudenkäyntien keston lyhentäminen

Oikeudenkäyntien keston lyhentäminen on sinällään erittäin kannatettava tavoite. Siihen tulee kuitenkin pyrkiä ensisijaisesti muista syistä kuin keinona oikeudenkäyntikulujen alentamiseen.

Kuten arviomuistiossa on todettu oikeudenkäyntien keston lyhentäminen ei merkittävästi alenna oikeudenkäyntikuluja: Riita-asian oikeudenkäynnissä on samat vaiheet riippumatta siitä, kuinka pitkä aika niiden välillä on. Uudelleenperehtymiseen lienee jokseenkin samalla tavalla tarvetta, olipa esimerkiksi valmisteluistunnon ja pääkäsittelyn välillä kolme tai kuusi kuukautta.

Tehokas keino oikeudenkäyntien keston lyhentämiselle on tuomioistuinten perusrahoituksen merkittävä ja pysyväisluonteinen lisääminen. Tällä keinolla olisi myönteinen vaikutus myös oikeudenkäyntikulujen määrään.

Keino 12: Vähäisiä vaatimuksia koskeva oikeudenkäyntimenettely

Käräjäoikeus kannattaa varauksellisesti keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä edellä kohdassa 8 tarkoitetun menettelyuudistuksen osana. Myös muissa pohjoismaissa on omaksuttu tuollainen menettely.

Eräissä rajoitetuissa asiaryhmissä tuollainen menettely oikein toteutettuna voisi alentaa oikeudenkäyntikuluja. Tuon menettelyn tulisi perustua kirjallisen valmistelun tehostamiseen käyttämällä asiakasportaalia, joutuisasti toimitettavaan istuntoon korostetulla prosessinjohtovelvollisuudella sekä samassa tilaisuudessa tapahtuvaan rajallisen henkilönytön vastaanottamiseen. Tuollaisen menettelyn tulisi muodostaa luonteva väliporras kuluttajanriitalautakunnan/summaarisen menettelyn ja varsinaisten laajojen riita-asioiden välille.

Toisaalta mikään tuomioistuimen riita-asian menettelyn ei aivan vähäisten saatavien kuluttajariidoissa tule korvata hyväksi osoittautunutta kuluttajariitalautakunnan menettelyä.

Keino 13: Täyden korvauksen periaatteen lieventäminen

Käräjäoikeus kannattaa tämän keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä. Kyseessä on tehokas keino hävinneen oikeudenkäyntikuluriskin pienentämiseen. On kuitenkin huomattava, että tuolloin on kysymys jo aiheutuneiden oikeudenkäyntikulujen jakamisesta asianosaisten kesken.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n periaate hävinneen korvausvelvollisuudesta on selvästi perusteettomien kanteiden ja kiistämisten tilanteessa lähtökohtaisesti oikein. Se, mitä pitäisi kehittää tuosta perussäännöstä tarvittaessa kokonaisharkinnalla poiketen on:

- jutun intressin huomioiminen. Pääsääntöisesti oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden ei tulisi ylittää jutun intressiä ilman korvausvelvollisen moitittavaa menettelyä, kuten perusteeton kanteen nostaminen tai kiistäminen taikka jutun pitkittäminen
- myös näytöllinen epäselvyys tulisi voida ottaa huomioon: jos häviää juttunsa ”karvan mitalla tuomarin korvien välissä” on kohtuutonta joutua korvaamaan vastapuolen täydet kulut. Näyttöratkaisut ovat joskus korostetun arvionvaraisia. Tuollaisissa tilanteissa kohtuullisinta olisi, että hävinnyt joutuisi jossain tilanteissa korvamaan ainoastaan kohtuullisen määräosan vastapuolensa tarpeellisista kuluista
- myös asianosaisten asema ja muut sosiaaliset olosuhteet tulisi voida harkinnanvaraisesti ottaa huomioon, jotta asemaltaan alakynnessä oleva voisi riittävän turvallisesti turvautua oikeudenkäyntiin. Sääntelyssä pitäisi tiedostaa se lähtökohtainen ero, että liiketoimintaa harjoittava vastapuoli voi hävitessään vähentää oikeudenkäyntikulunsa verotuksessa ja viime kädessä pulverisoida ne tulevassa liiketoiminnassa kun taas yksityishenkilöillä ei tätä mahdollisuutta ole.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 ja 8 a ja b §:ien soveltaminen voisi olla joustavaa kokonaisharkintaa, jossa tulisi noudattaa oikeuskirjallisuudessa viitattua tilanneherkkyyttä. (Satu Saarensolan väitöskirja (2017) ”Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus” s 207-220, 274-276)

Tässä yhteydessä on syytä nostaa esille myös oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n lieventämisen vaikutusten selvittämisen. Tällä hetkellä oikeudellisen epäselvyyden vuoksi asian asianosaisten kuluvastuusta määrääminen on korkean kynnyksen takana, mikä on lähtökohtaisesti perusteltuakin (HE 107/1998 vp s. 19). Sen vuoksi tämän säännöksen soveltamisalan laajentamisen vaikutusten selvittäminen voisi olla tarpeen.

Keino 14: Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n soveltaminen viran puolesta

Käräjäoikeus kannattaa tietyn varauksin tämän keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä. Muissakin pohjoismaissa tuomioistuin voi ratkaista kysymyksen hävinneen asianosaisten maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän viran puolesta.

Oikeudenkäyntikulujen riitauttamisen osalta on huomattava tietty rakenteellinen intressiristiriita asiamiehen ja tämän päämiehen välillä: jos asiamiehen oma lasku on suuruusluokaltaan vastaapuolen asiamiehen laskua vastaava, ei asiamiehellä välttämättä ole omaa intressiä eikä argumentteja riitauttaa sitä.

Lisäksi on huomattava, että tuomarilla, jolla ei omassa työhistoriassaan ole kokemusta asiamiehenä toimimisesta, ei välttämättä ole tiedollista kompetenssia puuttua laskutettujen tuntien määrään.

Asiaan liittyy muistiossa mainittuja periaatteellisia ongelmia verrattuna muihin dispositiivisiin saataviin.

Keino 15: Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttaminen

Käräjäoikeus kannattaa tämän keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä.

Harkittavaksi tulisi saattaa se, tarvitseeko säännöksen olla korostetusti poikkeussäännös (KKO 2011:51 kpl 5) vaan osa joustavaa kokonaisharkintaa.

Keino 16: Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrästä säättäminen

Käräjäoikeus kannattaa tämän keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä.

Tämä keino olisi ehkä kaikkein tehokkain ja vaikutuksiltaan täsmällisin keino kulujen alentamistavoitteen saavuttamiseksi. Jos periaatteellisten syiden katsotaan estävän keinossa 7 tarkoitetun päämiehen ja asiamiehen suhteen säätelyä, nuo periaatteelliset esteet eivät koske asianosaisten keskinäisen määrien säätelyä. Sitä on jo toteutettu summaarisissa asioissa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:n nojalla. Aikaa voittaen tuollainen järjestelmä saattaisi välillisesti myös ainakin yksityishenkilöiden osalta vaikuttaa myös päämiehen ja asiamiehen väliseen palkkiosopimukseen.

Säätelyssä voitaisiin pyrkiä ainakin vähäisten ja keskivaikeiden laajojen riita-asioiden osalta tuntilaskutuksen sijasta kiinteään taksapalkkioon, josta voitaisiin vain erityisistä syistä poiketa. Sivuvaikutuksena saattaisi olla prosessin laadun parantuminen ja nopeutuminen, kun asiamiesten intressissä olisi tehostaa työtänsä.

Keino 17: Korvattavan vastapuolen tuntiveloituksen rajoittaminen

Käräjäoikeus ei pidä tämän keinon käyttämistä tarpeellisena. Kohdan 14 keino on riittävä eikä tuntiveloituksen rajoittamisesta tällöin olisi tarvetta säätää.

Keino 18: Korvattavien oikeudenkäyntikulujen enimmäismäärän vahvistaminen valmistelussa

Käräjäoikeus vastustaa tätä keinoa.

Tuollainen menettely erikseen tapahtuu liian myöhään. Kirjallisen valmistelun ja todistelun kustannukset ovat jo syntyneet. Pääkäsittelyn ja todistelun rajaaminen on jo mahdollista nykysäännöksiin.

Keino 19: Kuluttajariitalautakunnan toimivallan laajentaminen

Käräjäoikeus suhtautuu varauksellisesti tämän keinon käyttämiseen.

Keino 20: Sovittelun edistäminen

Käräjäoikeus kannattaa tämän keinon käyttämistä ja sen jatkoselvittämistä.

Sovittelun merkitystä niin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 26 §:n sovinnon edistämisessä valmisteluissa kuin erillisessä sovittelumenettelyssä ei voi liikaa korostaa. Tärkeää on, että sovintoa edistetään ja sovitteluun ja sovintoon suostutaan ensisijaisesti muista kuin kulluriskin liittävistä syistä. Siitä huolimatta on aiheellista selvittää, voisiko kulluriskin liittävillä olla sovintomenettelyihin osallistumiseen kannustava rooli. Kokemus on osoittanut, että kirjallisen aineiston perusteella etukäteen epäsuotuisiksi arvioituissa asioissa saadaan aikaan sovintoja, kun asianosaiset saadaan kohtaamaan toisensa kasvotusten esimerkiksi sovittelussa, jota johtaa asianmukaisesti koulutettu sovittelija.

Keino 21: Oikeusavun ja oikeusturvavakuutusten kehittäminen

Käräjäoikeus suhtautuu tämän keinon käytettävyyteen varauksellisesti.

Ei lienee talouspoliittisesti mahdollista ulottaa oikeutta oikeusapuun keskituloisiin henkilöihin, joiden kohdalla kulluriskin realisoitumiseen liittyvät ongelmat korostuvat.

Periaatteellisesti olisi toki kannatettavaa, että oikeusturvavakuutusten käyttöalaa laajennettaisiin. On kuitenkin epäiltävissä, että markkinaehtoisesti toimimilla vakuutusyhtiöillä olisi halua tuottaa kulluriskit riittävästi kattavia oikeusturvavakuutuksia. Mikäli se olisi kaupallisesti kannatettavaa, markkinat olisivat jo tuottaneet tuollaisen tuotteen. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan vakuutusyhtiöt pikemminkin pyrkivät ylläpitämään tai kiristämään vakuutusten ehtoja. Jo nykyisin tietyt asiaryhmät on rajattu oikeusturvavakuutusten ulkopuolelle. Lisäksi vakuutustuotteen, joka korvaisi myös vastapuolen kulut, prosessuaalinen tarkoituksenmukaisuus on kysymyksenalaan: vakuutusturvan olemassaolo voisi johtaa oikeudenkäynteihin, joita muutoin ei ajettaisi.

Turtiainen Kari

Oulun käräjäoikeus - Lausuntoa on valmistellut käräjätuomari,
maaoikeusasioiden vastuutuomari Pekka Louhelainen.